

3. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное навчання в сучасній школі. - М.: Вересень, 1996. - С.24-25.

О.О.Павленко

НАВЧАЛЬНА АКТИВНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

В статті розглядається проблема формування творчої особистості в умовах функціонування та реструктуризації сучасного вузу. Зазначається на необхідність збереження та розвитку творчого потенціалу особистості як однієї з основних завдань інноваційної освіти. Акцентується увага на усвідомленні студентом себе як суб'єкта діяльності, який здатний самостійно проявляти творчу (перетворювальну) активність в майбутній професії. В зв'язі з цим розглядається використання групових та колективних форм навчання, застосування активних (інтерактивних) методів в освітньому процесі.

The problem of creative personality's formation in conditions of modern higher educational establishment's functioning and restructuring is observed in the article. The need for creative potentials preservation and development as one of the principal tasks of innovative education is stressed. The attention to realization of a student as an activity's subject, who is able to show his creative(reformative) activity himself in this future profession is paid. In this connection, the use of the group and collective forms of education, the introduction in the educational process are observed.

Навчальний процес у вищій школі, як і будь в якій іншій педагогічній системі, протікає в умовах сумісної діяльності студентів та викладачів. В навчальному процесі студент виступає не як пасивний об'єкт педагогічного управління та накопичення знань, а перш за все, як суб'єкт пізнавальної діяльності, який своєю активністю в значній мірі визначає результати навчальної діяльності. Тому проблема активності студентів залишається гострою та актуальною, притягуючи цільну увагу вчених різних галузей і в першу чергу психологів

та педагогів. Вивчення психолого-педагогічних аспектів активності студентів являє собою особливо важливий напрямок в рішенні завдань підвищення ефективності навчального процесу та якості підготовки спеціалістів.

Коли мова йде про студента та навчальний колектив як об'єкт виховання та навчання, то перш за все, ймовірно, слід мати на увазі два аспекти, два питання. В якій мірі необхідне педагогічне втручання, тобто управління, і за допомогою яких способів (засобів, форм і методів) це втручання здійснили для забезпечення найбільш високої якості та швидкості досягнення проміжних та кінцевих цілей навчання та виховання.

Як ми пам'ятаємо, одне із головних завдань виховання та навчання полягає в переводі студента із об'єкта в суб'єкт виховання. Це означає, що студент по завершенню навчання в вузі повинен мати високий рівень усвідомленості себе як суб'єкта діяльності, здібного самостійно (без сторонньої допомоги та спонукання) проявляти творчу (перетворюючу) активність в галузі своєї майбутньої професії, а також в інших галузях соціальної, суспільної практики.

За результатами спостереження, анкетування, проходження практики студенти в повній мірі активним суб'єктом діяльності не виступають. Слабий розвиток у них професійної спрямованості та позитивної мотивації до навчання, низький рівень сформованості знань, умінь та навичок, необхідних в учінні та в майбутній професійній діяльності, слабка ініціатива та активність (навчальна, суспільна), орієнтація на репродуктивні способи учіння, низький рівень самоорганізації та самосвідомості, авторитарна спрямованість на спілкування з людьми – все це свідчить про те, що рівень розвитку основних характеристик студента, як суб'єкта діяльності, не відповідає кінцевим цілям навчання, які задані суспільством вищій школі, звідси виникає необхідність навмисного зовнішнього педагогічного втручання в процес навчання із метою його активізації. Причому, якщо ми очікуємо від студента більшої самостійності, активності та творчості, значить ми і повинні поставити його в такі умови, під час яких він би міг проявити ці якості, тобто студента слід поставити в

активну позицію суб'єкта діяльності. Реалізації цієї головної задачі повинні відповідати всі основні форми і методи навчання.

Отже, застосування різноманітних форм і методів навчання буде сприяти активізації навчальної діяльності як викладача так і студента. Активізація навчальної діяльності – це цілеспрямована діяльність викладача, яка спрямована на удосконалення змісту, форм, методів, прийомів та засобів навчання із метою збудження інтересу, підвищення активності, творчості, самостійності в засвоєнні знань, формуванні умінь, навичок, використання їх на практиці. Це напрямок діяльності тих, хто навчається на удосконалення вже наявних і пошук нових знань (3).

Активізація навчальної діяльності студентів потребує від викладача умілого керівництва їх пізнавальною діяльністю, глибокого розуміння педагогічної доцільності методів і засобів навчання, які використовуються.

Навчання – процес взаємодії між викладачем та студентом. Воно буде ефективним тільки в тому випадку, якщо той, хто навчає, і той, хто навчається проявляють високу активність. Причому активність останнього є вирішальною. Якщо відсутня активність студента, то скільки б викладач не «повідомляв» інформації, фактів, ніяких знань, умінь у студента не з'явиться.

Розробка дидактичних основ розвитку тих, хто навчається, у процесі навчання – результат чисельних досліджень психологів, дидактів, методистів (Л.С.Виготський, М.В.Зуєва, Т.І.Шамова, І.Я.Лернер та інш.). Ці автори вважають, що мета навчання – формування їх пізнавальної активності у навчанні, досягнення свідомості й самостійності у діях. Саме такими рисами характеризується розвинута людина. І забезпечити ці якості особистості може лише активний характер навчального процесу, в якому основне місце відводиться різноманітним видам самостійних творчих робіт, що сприяють осмисленню навчального матеріалу та формуванню творчої особистості.

Залучення студентів до творчої самостійної роботи відіграє важливу роль у розвитку мислення студентів, підвищує

ефективність всього процесу навчання. Творча праця – це вища ступінь активізації пізнавальної діяльності студентів.

В.К.Буряк відмічав високу роль використання в навчанні учнів творчих завдань. Те ж саме можна віднести і до студентів: «Применение творческих заданий в процессе обучения способствует развитию у учащихся познавательной потребности. Это объясняется, с одной стороны, самим характером заданий, требующих от учащихся проявления смекалки, изобретательности, что всегда вызывает интерес, а другой – тем обстоятельством, что для выполнения некоторых творческих заданий учащимся приходится пользоваться дополнительной литературой, знакомство с которой расширяет их кругозор» [1, с.88].

Сьогодні, коли різко збільшився розрив між соціально-економічним середовищем суспільства і умовами працевлаштування, освіта, (навіть доповнююча) без творчого змісту, підходів, засобів (в основі якої лежить вміння не тільки вчитися але й переучуватися) практично неможлива. Якщо ж вона і дається інколи у деяких школах і вузах, то така освіта безпомічна вже сьогодні і, безсумнівно, стане непотрібною завтра. Чим швидше школа і вуз врахують це і перебудуть свою роботу, тим успішніше будуть вирішувати своє основне завдання підготовки людини, яка здатна мислити, цілком діловита, людини ринкової економіки.

Вміння творчо вирішувати проблеми – це дуже важлива якість, яка дозволяє ефективно працювати в ситуаціях невизначеності, забезпечувати прориви в організації, технології, бізнесі і, звичайно, в мистецтві. Творчі задатки є практично у кожного, інша справа, що вони не завжди можуть розвиватися і перетворюватися у здібності.

Творчу людину навіть при першій зустрічі можна виявити досить просто. Для цього потрібно використати відомий психологічний тест: при зустрічі із чимось новим творча особистість проявляє інтерес, збудження, а нетворча особистість виявляє недовіру, підозру і навіть ворожість.

Творчість в управлінні, наприклад, не завжди високо цінувалась, але в наш час ця якість вважається важливою. Значення її і надалі буде зростати.

Творчий підхід потрібний, коли рішенням не вистачає ефективності і сили, при перегляді існуючих форм діяльності, принципів, норм, при запровадженні нововведень, без яких не буває прогресу, руху вперед.

Якими же методами та формами бажано користуватися в навчальному процесі, щоб сформувати творчу особистість, навчити її нестандартно діяти? Це, в першу чергу, колективні та групові організаційні форми навчання, під час яких застосовують активні методи навчання, і як різновид активних, інтерактивні методи навчання.

Ряд дослідників, розуміючи під колективною роботою сумісну навчальну діяльність, під час якої самі учні/студенти є активними учасниками вирішення загальної пізнавальної задачі під керівництвом педагога, виділяють колективно-фронтальну та групову роботу, під час якої застосовуються різноманітні активні (інтерактивні) методи навчання. До першого виду відносять сумісний пошук при рішенні проблемних ситуацій, організацію дискусій, коментування учнями/студентами усних відповідей та рецензування письмових робіт своїх товаришів, причому вважається достатнім для залучення до активної пізнавальної діяльності більшості учнів (студентів). Другим видом колективної форми навчання є групова (ланкова) навчальна робота, тобто робота в малих групах (мікро групах) стабільного або змінного складу.

Що ж стосується активних (інтерактивних) методів навчання то існують різні підходи до класифікації активних методів навчання (Г.О.Ковальчук, О.І.Пометун, О.В.Аксьонова, А.М.Алексюк, та ін.). В якості особливої ознаки застосовується ступінь активізації студентів або характер навчально-пізнавальної діяльності. До активних методів навчання відносять різні методи (метод дискусії, мозковий штурм, Case Studies, метод розігрування ролей, метод змагань (КВК, «Брейн рінг», «Щасливий випадок», карусель, ток-шоу тощо) [4].

Робота колективної та групової взаємодії заснована на внутрішньо груповій та міжгруповій сумісній діяльності, основною характеристикою якої є досягнення кооперативного результату навчальної діяльності, яка включає в себе внесок кожного учасника.

Процес групової та колективної взаємодії тих, хто навчається, спирається на існуючі у вітчизняній та зарубіжній психолого-педагогічній науці підходи, які розглядають соціальну взаємодію тих, хто навчається, в навчанні як нову педагогічну практику, яка забезпечує одночасне ефективне рішення освітніх, розвиваючих та виховних завдань (В.В.Рубцов, А.Єлліс, Дж.Фоутс). Соціальна взаємодія та навчання – це напрямок в психології, який досліджує процеси та механізми учіння у зв'язку із природою та особливостями соціальної ситуації розвитку, визначальними для якої є самі способи взаємодії [7].

Джером Брюннер визначив соціальну сторону навчання «Людина повинна відповідати за інших, діяти разом у напрямку досягнення мети» Це він називає взаємодією. Дж.Брюннер вважає взаємодію основою активного навчання: «Де необхідні спільні дії, де потрібна взаємодія, щоб досягти поставлених групових цілей, відбувається процес залучення індивіда до навчання, вироблення компетентності, яка необхідна для групи» [6, с.25].

Сумісна навчальна діяльність, яка здійснюється в процесі взаємодії студентів один із одним в малих групах, в колективних формах роботи, відіграє вирішальну роль в досягненні таких цілей: 1) розвиток мислення тих, хто навчається, в процесі сумісного творчого пошуку та рішення навчальних завдань; 2) створення додаткової мотивації учіння, яка виникає в процесі особистісно значущої співпраці, міжособистісних відносин, які супроводжуються емоційними переживаннями та виникненням почуття спільноти «ми»; 3) формування міжособистісних відносин, готовності до співпраці, до розуміння інших; 4) оволодіння способами організації сумісної діяльності; 5) розвиток самосвідомості студента, його самовизначеності та самореалізації в ситуації взаємодії та бачення свого «я» очима інших; 6) формування активної позиції тих, хто навчається, становлення їх суб'єктності; 7) наближення навчальної діяльності студентів до майбутньої професійної, яка є сумісно колективною по суті; 8) моделювання в процесі навчальної діяльності виробничих відносин та формування уміння розв'язувати можливі виробничі

конфлікти; 9) створення психолого-комфортних умов в процесі навчання, які забезпечують велику легкість генерування творчих ідей, зняття напруги, яка часто виникає в процесі взаємодії «викладач - студент»; 10) розвиток усного мовлення студентів засобами значної інтенсифікації комунікації (на відміну від традиційного навчання, під час якого середній студент говорить протягом дня не більше 7- 8 хвилин).

Останнім часом при викладанні економічних дисциплін стали часто використовувати метод змагань (змагальні методи) – це економічний «КВК», економічний «Брейн рінг», економічне змагання (яке включає декілька різноманітних завдань змагального характеру). Певний період часу метод змагань прагнули не використовувати, вважали, що метод змагань породжує конкуренцію і це є не дуже позитивним для процесу навчання. На нашу думку це не зовсім є вірним. В економіці існують поняття «здорова» та «нездорова конкуренція». На відміну від «нездорової», «здорова» конкуренція сприяє ефективному розвитку підприємства. Теж саме можна сказати і про змагальні методи. Змагальні методи навчання дають змогу позмагатися 2-3 мікрогрупам між собою. Зрозуміло, що виграє та мікро група, яка не тільки добре підготувалась до занять, а працює злагоджено на загальний успіх. В результаті виграють в мікрогрупі всі: «Твій успіх йде на користь мені, а мій – на користь тобі», ті хто навчаються усвідомлюють, що всі члени групи приречені на загальну долю: «Або ми потонемо, або ми вплинемо разом». Вони розуміють, що тільки швидко і спільно об'єднав зусилля можна перемогти, а це дає змогу виробляти у них швидку реакцію, вміння працювати спільно і злагоджено, досягаючи загальної мети – перемогти.

Наведемо приклад економічного змагання з дисципліни «Контроль і ревізія» розрахованого на вищі навчальні заклади I-II рівня акредитації.

Економічне змагання

(Розраховано на економічні вищі навчальні заклади I-II рівня акредитації, з дисципліни «Контроль і ревізія», спеціальність «Контроль і ревізія»)

Тема: Контроль запасів

Освітня мета: закріпити та узагальнити знання з теми: об'єкти контролю, джерела контролю, методичні прийоми контролю, методичні прийоми узагальнення та реалізації контролю. Навчитись використовувати знання в нестандартних ситуаціях.

Виховна мета: виховувати особистісні якості: працездатність, активність, цілеспрямованість, кмітливість, почуття колективізму.

Розвиваюча мета: сприяти розвитку уваги, пам'яті, мислення, швидкості прийняття рішення.

Форма заняття – практичне заняття.

Тип заняття – нетрадиційне (практичне заняття методом змагання).

Методи навчання: словесні, змагальний метод, наочний, проблемний, індукції та дедукції, контролю.

Дидактичне забезпечення: плани рахунків бухгалтерського обліку, картки, кросворди.

Хід змагання

1. Організаційна частина: привітання, визначення мети і завдань; розподіл студентів на три команди.

2. Проведення змагання в такому порядку:

2.1. Капітани команд повідомляють назви і гасла своїх команд.

2.2. Конкурс «Розминка», який проводиться з метою введення студентів у робочу атмосферу.

Сенс конкурсу полягає в тому, що учасникам команд пропонуються номери бухгалтерських рахунків, назви яких їм називаються:

1. «Основні засоби» – 10.
2. «Виробничі запаси» - 20.
3. «Виробництво» – 23.
4. «МШП» - 22.
5. «Каса» - 30.
6. «Доходи від реалізації» - 70.
7. «Витрати на оплату праці» - 81.
8. «Податки на прибуток» - 98.
9. «Бланки суворого обліку» - 08.

10. «Фінансові витрати» - 95.
11. «Неоплачений капітал» - 46.
12. «Інші затрати» - 85.
13. «Капітальні інвестиції» - 15.
14. «Статутний капітал» - 40.
15. «Цільове фінансування і цільові надходження» - 48.
16. «Довгострокові позики» - 50.

За кожну правильну відповідь команда отримує по 1 балу.

2.3. Проводиться основний конкурс змагання “Питання - відповідь”, який містить теоретичні запитання з контролю та ревізії на тему “Контроль запасів”.

1. Як називається нормативний документ, який визначає порядок проведення інвентаризації ТМЦ?
2. Як відображається нестача матеріальних запасів при встановленні винуватої особи та одночасна сплата нестачі?
3. Яких умов слід дотримуватись при зберіганні запасів на складі?
4. На які документи та бухгалтерські проводки звертається увага при перевірці надходження запасів та підзвітних осіб?
5. Яким чином здійснюється оформлення видачі запасів понад встановленого ліміту?
6. Які методи контролю за використанням матеріалів у виробництві застосовуються в КРР?
7. Назвіть освітні групи МШП, виходячи з економічної класифікації.
8. Що перевіряється?
9. Назвіть основні напрямки видачі запасів зі складу підприємства.

Кожній команді ставиться по три запитання і за кожну правильну відповідь вона отримує по 3 бали.

2.4. Конкурс: “Ти – мені, я - тобі”.

Учасники команд ставлять один одному по одному запитанню з теми “Контроль запасів” та за кожну правильну відповідь команди отримують по 3 бали.

2.5 Конкурс кросвордів. Кожній команді надається по одному кросворду з теми “Контроль запасів”. Учасникам команд надається 3 хвилини для розв’язання кросворду. За кожне відгадане слово команда отримує по 1 балу.

Капітанам надаються картки з номерами бухгалтерських рахунків та їх назвами. Капітани за допомогою пантоміми повинні донести до своїх команд ці назви. За результатом конкурсу максимальна оцінка складає 3 бали.

3.Проводиться аналіз роботи студентів під час заняття.

4.Підбиття підсумків.

Отже, застосування активних форм і методів навчання дозволяють доповнити навчальний процес. Використання активних форм і методів навчання сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів, спрямованої не тільки на отримання міцних знань з програмного матеріалу, розвитку творчої, конструктивної ініціативи, а й формуванню професійних умінь на високому рівні.

Література

1. Буряк В. К., Берешвили Д. Д. Урок в старших классах. - Тбилиси: Издательство Тбилисского университета, 1990.
2. Дьяченко В.К. Организационная структура учебного процесса и ее развитие. – М. : Просвещение, 1989.
3. Модуль 6. «Активізація навчання в економічній освіті» з дисципліни «Методика викладання економіки» / Автор і укладач Павленко О.О. – Кривий Ріг: КЕІ КНЕУ, 2003. – 53с.
4. Павленко О.О. Методи активізації пізнавальної діяльності студентів //Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : Зб. наук. праць. – К. :КНПУ, 2000. – Вип.4. – С.167-174.
5. Павленко О.О. Методичні вказівки до самостійної роботи з дисципліни «Методика викладання економіки» «Застосування змагальних методів навчання при викладанні економічних дисциплін». – Кривий Ріг: КЕІ КНЕУ, 2003. – 49с.
6. Пометун О.І. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науков.-метод. посіб. – К. : Видавництво А.С.К., 2004.
7. Рубцов В.В. Социальные взаимодействия и обучение // Психологическая наука и образование. – 1996. - № 2. – С.9-19.